

перед шляхом спільної розробки вугільних родовищ державними та приватними підприємствами на основі концесійного механізму використання природних ресурсів.

Незважаючи на прийнятий Закон України "Про концесії", інші закони, укази та постанови Кабінету Міністрів, які деталізують вимоги законів, поки що в Україні відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би закріпив власне інститут гірничої концесії та врегулював основні аспекти діяльності з господарського використання об'єктів концесії двох власників: 1) народу України – стосовно тих ресурсів, які не видобуті з надр; 2) користувача, який отримав право власності на певну частину, або всі природні ресурси, які видобув з надр. Зокрема законодавчими документами не створено умов конкурентного змагання за ринок послуг концесії за допомогою концесійного конкурсу, а відсутність детальної правової регламентації концесійних відносин призвела до того, що практична господарська діяльність на основі концесій в Україні майже не здійснювалася.

В Україні завдяки запровадженню концесійних форм господарського користування надрами можна розраховувати на збільшення надходжень до державного і місцевого бюджетів.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Подальші напрями досліджень вбачаються в обґрунтуванні заходів державного стимулювання у

застосуванні концесійної форми надрокористування у вітчизняній вугледобувній промисловості.

1. Геєць В. М. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / В. М. Геєць. – К., 2009.
2. Інформаційно-аналітичний звіт про розвиток вугільної промисловості України за 2007–2009 роки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mvr.gov.ua>.
3. Полякова О. М. Державно-приватне партнерство в Україні: проблеми становлення / О. М. Полякова // Коммунальное хозяйство городов. – 2009. – № 87.
4. Мотриченко В. М. Партнерство державного та приватного сектору: світовий досвід та Україна / В. М. Мотриченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 12 (91).
5. Пузанова Г. І. Концесії: з історії правового регулювання / Г. І. Пузанова. – К., 2001.
6. Пілігрим Г. С. Поняття та правове регулювання концесії об'єктів права комунальної власності / Г. С. Пілігрим // Форум права. – 2009. – № 3.
7. Дьяконова І. Воспоминания о будущем / И. Дьяконова // Нефть России. – 1997. – № 8.
8. Економічна енциклопедія: у 3 т. / [редкол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К., 2000. – Т. 2.
9. Про концесії: Закон України від 16 липня 1999 р. / Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41.
10. Шаповалова О. В. Правові проблеми концесійного використання природних ресурсів / О. В. Шаповалова // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2009. – № 6 (74).
11. Дроздов І. К правової природі концесійного соглашения / И. Дроздов // Хозяйство и право. – 2006. – № 6.
12. Кареліна О. Ю. Концесія як один зі шляхів інвестування житлово-комунального господарства / О. Ю. Кареліна // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – Вип. 17.
13. Варнавский В. Г. Государственно-частное партнерство: теория и практика / В. Г. Варнавский, А. В. Клименко, В. А. Королев. – М., 2010.
14. Медведєва О. А. Концесія як правова форма використання державного майна у господарській діяльності недержавними суб'єктами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 / О. А. Медведєва. – Х., 2005.

Надійшла до редколегії 10.09.2010

Ю. Ткаченко, асп.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТНОГО РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто та проаналізовано динаміку змін основних рейтингів оцінки інвестиційної привабливості України за 2007–2010 рр. Визначено основні фактори впливу. Запропоновано рекомендації для покращення конкурентного ринкового середовища України.

It was considered and analyzed the dynamics of changes in the main investment attractiveness ratings in 2007–2010. The main factors of influence were determined. The recommendations for improving the competitive market environment in Ukraine were proposed.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економічний розвиток будь-якої країни тісно пов'язаний з підвищенням її інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів. У період становлення ринкової економічної системи в Україні проблемам інвестиційної привабливості було присвячено низку праць вітчизняних вчених-економістів. Проте все ще залишаються невирішеними питання політики сприяння та покращення інвестиційної привабливості країни.

Приймаючи інвестиційне рішення про розміщення виробництва в тій чи іншій країні іноземний інвестор, насамперед, оцінює її потенційний інвестиційний ринок. Визначення інвестиційної привабливості країни належить до числа складних завдань, розв'язання яких ґрунтується на застосуванні різних підходів.

Аналіз найвідоміших підходів до оцінки інвестиційної привабливості країни показує, що міжнародні агентства як основні параметри використовують макроекономічні показники, а саме: динаміку приросту і структуру ВВП, стан платіжного балансу країни, фінансового ринку, обслуговування внутрішнього і зовнішнього боргу. Мета таких досліджень – оцінка політичного, економічного і соціального стану країни. Так як кожен з рейтингів містить оцінку конкурентного ринкового середовища, було більш детально розглянуто основні проблеми даного складового інвестиційної привабливості національної економіки та запропоновано шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності та оцінки інвестиційної привабливості національних економік досліджуються в працях науковців І. Бланка,

М. Бондаренка, Д. Ваньковича, В. Глазунова, Л. Лазебника, В. Марцина, О. Носової, В. Русака, Н. Русака, С. Федоренка та ін. Зокрема, розглядаються різні підходи до складових інвестиційної привабливості та конкурентного ринкового середовища національної економіки.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Переважна більшість наукових робіт з даної проблематики торкається лише проблем пов'язаних із складовими інвестиційної привабливості національної економіки. Але в науковій літературі ще не запропоновано цілісної системи покращення кожного з компонентів. Тому в даній роботі запропоновано систему заходів для вирішення проблем формування конкурентного ринкового середовища України, як одного з основних факторів інвестиційної привабливості національної економіки.

Формулювання завдань та цілей статті. Метою статті є виявлення, оцінка та узагальнення основних проблем формування конкурентного ринкового середовища України, як одного з основних факторів інвестиційної привабливості національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи сучасний стан інвестицій в Україні, потрібно зазначити, що на даний момент наша держава досі перебуває на шляху до здобутку серйозних досягнень у забезпеченні національної конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості.

При розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності України, беручи до уваги розвиток таких економічних параметрів, як інституції, інфраструктура, макроекономіка, охорона здоров'я, освіта, ефективність ринків, технологічне оснащення, бізнесове середо-

вище та інноваційну сферу, наша держава, згідно з оцінкою Всесвітнього економічного форуму, що міститься у документі "Глобальний звіт про конкурентоспроможність, 2007–2008 рр.", знизилась з 69-ї до 73-ї позиції із 131 країни світу. Падіння рейтингу України пов'язано з низькою продуктивністю економіки. Для України було виділено як конкурентні переваги, так і бар'єри. До переваг віднесено гідну вищу освіту, розмір державного боргу, вартість робочої сили, залізничну мережу, інноваційний потенціал. Лімітуючі фактори склали торговельні бар'єри, інвестиційне законодавство, прозорість державної політики, надійність банківської системи, митні процедури, захист прав інтелектуальної власності.

Аналізуючи ситуацію впродовж 2009–2010 рр., варто відмітити, що оцінка інвестиційної привабливості України іноземними інвесторами не зазнала суттєвих змін. Так, у рейтингу Doing Business–2011, підготовленому Світовим банком і Міжнародною фінансовою корпорацією, Україна зайняла 145 місце, піднявшись на дві позиції з минулого року. При цьому в номінації "Відкриття бізнесу" України посіла 118 місце, піднявшись з 136 (+18), але опустилася в номінації "Закриття бізнесу", опинившись на 150 позиції (–5). У рейтингу відзначили істотне зниження Україною мінімальних вимог до капіталу, що сильно вплинуло на легкість відкриття бізнесу, спрощення отримання дозволів

на будівництво за рахунок впровадження національних та місцевих правил, які спростили процедури. Крім того, впровадження та постійне вдосконалення системи електронної подачі ПДВ істотно полегшили податкові процедури. Перше місце рейтингу посів Сінгапур, останнє – Чад (183). Російська Федерація виявилася на 123 (–7), Польща на 70 (+3), Білорусь на 68 (–4), Ізраїль – на 29 (+1). У ході дослідження "Ведення бізнесу" проводиться аналіз нормативних актів, що застосовуються до підприємств у країні протягом усього їх життєвого циклу, включаючи створення компанії та здійснення основної діяльності, міжнародної торгівлі, сплату податків і ліквідацію компанії. У доповіді "Ведення бізнесу" не оцінюються всі аспекти ведення підприємницької діяльності, істотні для компанії та інвесторів. Наприклад, в ньому не оцінюються безпека, макроекономічна стабільність, корупція, рівень кваліфікації або міцність фінансових систем [3].

Зважаючи на результати обох досліджень, варто зазначити, що основна частина зауважень іноземних експертів стосується розвитку конкурентного ринкового середовища (див. рис.1 [1]) та конкурентного регулювання, що є одним з пріоритетних напрямків на шляху до гармонізації української законодавчої бази з європейською.

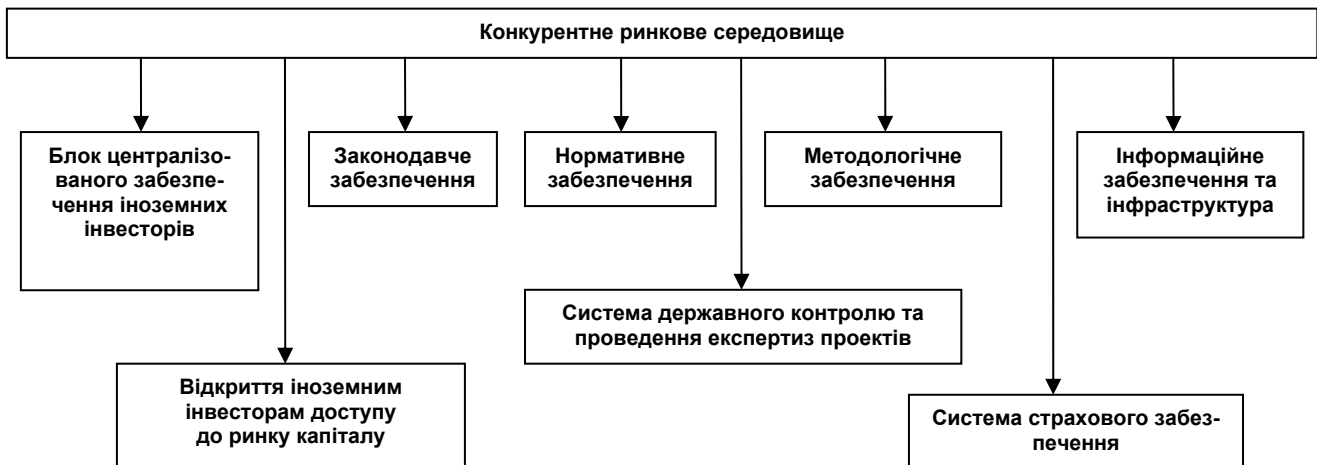

Рис. 1. Складові конкурентного ринкового середовища

Наразі конкурентне законодавство України має низку недоліків, які стосуються, зокрема, ефективного регулювання діяльності природних монополій та концентрацій. Загальні принципи конкурентного законодавства схожі в Україні і в Європейському Союзі, але впровадження цих принципів на практиці дещо відрізняється. Відтак, відповідно уповноважені органи влади країн ЄС доводять порушення конкурентного законодавства і після цього опрацьовують пояснення сторін щодо їх поведінки на ринку. В Україні попередньо робиться припущення, що ті чи інші дії операторів на ринку є порушенням законодавства, і сторони мають доводити, що їх поведінка є обґрунтованою і спричинена впливом ринкових обставин. Такий підхід може мати своїм наслідком необґрунтовані звинувачення в зловживанні монопольним становищем. Очевидно, що Антимонопольному комітету України (надалі – АМКУ) має бути надано більше повноважень, що підвищить рівень відкритості його рішень.

Для полегшення процедури злиття та поглинання, що відбувається за участі компаній з інших країн, Україна повинна спростити законодавство, що регулює відповідну сферу, привівши його у відповідність з європейським конкурентним законодавством. Для цього необхідно внести зміни до правил щодо купівлі-продажу іноземної валюти, до процедури здійснення міжнародних розрахунків в іноземній валюті, до відповідних положень податкового законодавства, а також адаптувати українські стандарти бухгалтерського обліку з відповідними міжнародними нормами.

Крім того, інформація, що подається учасниками концентрацій, є дуже обширною та не завжди обґрунтованою. Мова йде, зокрема, про вимогу надавати інформацію про родичів учасників концентрацій, або інформацію про обсяг продажів, постачальників, споживачів тощо.

Не існує також чітких роз'яснень щодо підходів АМКУ до розгляду справ щодо концентрацій та штрафних санкцій за порушення відповідних процедур.

Заходи, що пропонуються автором для поліпшення ситуації у цьому напрямку:

- обмежити надання інформації про родичів учасників концентрацій та опису відносин контролю учасників концентрації;

- обмежити інформацію, яка подається, стосовно діяльності учасників концентрації в Україні (включаючи інформацію щодо обсягів продажів, споживачів, постачальників та конкурентів), що діють на ринках, на рівень конкуренції яких впливає концентрація (або може потенційно впливати), тобто на ринках, що перекриваються або суміжних ринках;

- обмежити визначення цільової групи компаній-суб'єктами прямого/непрямого поглинання, якщо продавець втрачає будь який контроль над компанією на момент її закриття;

- видати роз'яснення АМКУ щодо злиття та поглинання задля збільшення прозорості підходів АМКУ до контролю над концентраціями;

- видати роз'яснення АМКУ щодо накладення штрафних санкцій за порушення процедур концентрацій та неотримання дозволу АМКУ на їх здійснення.

Нині існує безліч питань, які потребують врегулювання на законодавчому рівні у сфері закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти. Це особливо стосується прозорості ведення тендерів і забезпечення постачальників необхідною інформацією (її вчасне опублікування у відкритих, доступних джерелах). Крім того, наразі сторони не можуть забезпечити дотримання процедури закупівлі товарів, робіт та послуг за державні кошти на всіх державних рівнях, включаючи місцеву владу. В Україні існує необхідність забезпечити таке регулювання закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти, яке б дозволило національним учасникам та нерезидентам брати участь у таких закупівлях на рівних умовах.

Важливим також є те, щоб державні закупівлі мали достатнє технічне забезпечення (наприклад, з використанням електронних засобів зв'язку). Це призведе до зниження витрат на процес закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти, а також сприятиме активній співпраці між сторонами за допомогою електронних засобів зв'язку.

Заходи, що пропонуються автором для поліпшення ситуації:

1. Прийняти спеціальний Закон України "Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти", в якому передбачити:

- чіткий і вичерпний опис процедур проведення тендерів для закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти та загальні правила їх застосування;

- порогові критерії для участі в закупівлях товарів, робіт і послуг за державні кошти на рівні, який би забезпечив прозорість проведення тендерів для державних закупівель у відповідності з практикою країн ЄС;

- недискримінаційність вимог до постачальників та обмежене використання винятків з процедури закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти;

- запровадження апеляційної комісії, до складу якої входитимуть незалежні експерти, для забезпечення розгляду всіх можливих скарг та апеляцій належним чином;

- можливість запровадити досвід ЄС щодо використання електронних засобів зв'язку для ефективного поширення інформації щодо проведення тендерів, а також створити електронну інформаційну систему, яка б надавала безкоштовні послуги в цій сфері.

2. Гармонізувати українське конкурентне законодавство з європейським, зокрема, внести зміни, щоб забезпечити вільний доступ усіх учасників ринку до системи закупівель товарів, робіт та послуг за державні кошти.

Хоча принципи конкуренції базуються на антимонопольних засадах, існування природних монополій є об'єктивною реальією. Компанії, які здійснюють свою діяльність в сфері транспортування (енергоносіїв, пасажирів чи вантажів), металургійній промисловості, виробництві стратегічно важливої продукції, є класичними прикладами природних монополій. На жаль, часто трапляється, що характеристиками природних монополій є високі ціни, невідгідні умови контрактів для покупців, низький рівень заохочення для підвищення якості послуг. Наприклад, останніми роками значно погіршилась система транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами. В той же час тарифи на транспортування збільшились на 30 %.

Заходи, що пропонуються автором:

- видати Постанову Національної комісії регулювання електроенергетики України для забезпечення прозорих та обґрунтованих тарифів за транспортування нафти та нафтопродуктів трубопроводами;

- розробити урядову програму (або спільну програму Уряду та бізнесу) щодо створення системи трубопроводів для транспортування нафти та нафтопродуктів в Україні;

- видати Постанову Кабінету Міністрів України та розпорядження АМКУ аби відокремити основну діяльність державних природних монополій від надання ними супутніх послуг. Це надасть можливість забезпечити конкуренцію на ринку відповідних супутніх послуг, які надаються природними монополіями та стимулюватиме державні монополії зменшити ціни на такі послуги й оптимізувати витрати на їх створення;

- розробити Постанову Кабінету Міністрів України спрямовану на розвиток державних механізмів стимулювання природних монополій до зниження та оптимізації витрат і підвищення якості їх послуг. Цього також можна досягти, видавши розпорядження АМКУ задля забезпечення контролю за якістю послуг природних монополій, а також контролю та виявлення випадків зловживань монопольним становищем.

Висновки. Проведений аналіз основних особливостей конкурентного ринкового середовища виявив низку недоліків в Україні. Зокрема: щодо процесів злиття та поглинання підприємств різних форм власності; закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти; демонополізації природних монополій. Було запропоновано заходи для покращення конкурентного ринкового середовища національної економіки.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Перспективними напрямками подальших розробок стосуються системного аналізу факторів інвестиційної привабливості національної економіки та надання рекомендацій для її покращення. Це включає: торговельні та адміністративні бар'єри, інвестиційне законодавство, державну політику, фінансово-банківську систему, митні процедури, захист прав інтелектуальної власності та ін.

1. Марцин В. С. Удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні / В. С. Марцин // АПЕ. – 2007. – № 5. 2. Федоренко В. Г. Інвестознавство : підруч. / В. Г. Федоренко. – [3-тє вид., доп.]. – К., 2004. 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org>.

УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПОРТФЕЛЯ БІЗНЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто основні особливості процесу аналізу портфеля бізнесів. Визначені ключові етапи процесу. Запропоновано сіткову модель портфельного аналізу з урахуванням часових параметрів основних процесів.

The article deals with basic features of business case analysis. The main steps of the process are determined. Case analysis net model, that considers time factor, is proposed.

Постановка проблеми. Аналіз портфеля бізнесів є ключовим інструментом стратегічного управління. Він визначає залежність окремих частин бізнесу і базується на основному принципі синергізму: визначає пріоритетність портфеля бізнесів над простою сумою його окремих частин.

Ринкові умови господарювання висувають високі вимоги до організації основних бізнес процесів, зокрема до оптимізації їх часових параметрів. Багато питань щодо удосконалення процесу портфельного аналізу, все ще залишаються теоретично не розробленими, вимагає вдосконалення також і методика визначенні основних етапів аналізу портфеля бізнесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що теоретичними та прикладними проблемами процесу портфельного аналізу займалась значна кількість вітчизняних і зарубіжних науковців. Фундаментальний внесок у цей напрям зробили такі відомі зарубіжні вчені: І. Ансофф, Д. Барней, Б. Вернефел, Д. Кімберлі, Л. Кларк, Д. Маккан, Д. Морган, Д. Мілліман, Д. О'Ніл, Д. Прескотт, М. Портер, К. Прахалад, Г. Томас, Д. Тіс, Г. Хемел та ін. Серед вітчизняних та російських вчених дослідження у цьому напрямку здійснюють: Л. Абалкін, В. Балан, Є. Бридун, З. Варналій, О. Віханський, О. Грішнова, Н. Гончарова, Л. Довгань, І. Ігнат'єва, В. Євтушевський, І. Лукінов, І. Лютий, Н. Любушкіна, М. Михасюк, С. Покропивний, В. Самочкін, А. Старостіна, Д. Черваньов, О. Черняк, А. Шегда, З. Шершньова, Е. Яковенко та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Проблема оцінки та оптимізації основних параметрів процесу аналізу портфеля бізнесів мало досліджена і потребує активізації наукових досліджень з цього питання. Для вирішення цього завдання необхідно розробити комплексну методику оцінки процесу аналізу портфеля бізнесів складовим елементом якої має стати розроблена сіткова модель.

Формулювання завдань та цілей статті. Мета статті полягає у вдосконаленні процесу аналізу портфеля бізнесів. У свою чергу, це потребує вирішення таких завдань: визначити основні етапи аналізу портфеля бізнесів; розробити сіткову модель процесу портфельного аналізу; оцінити основні параметри запропонованої моделі.

Виклад основного матеріалу. Підприємства з високим ступенем диверсифікації мають різноманітні напрямки діяльності. Тому можливі різні комбінації стратегій від "стратегічного фокуса" до "рівноправних бізнесів". За наявності такої ситуації використовується "портфельно-орієнтований підхід".

Портфельний аналіз ставить за мету дати оцінку товарно-ринкових можливостей організації, взаємозв'язку між окремими видами її діяльності. Результат портфельного аналізу дає відповідь на запитання, якими видами організації слід займатися, якою має бути структура цих видів діяльності. Визначивши сфери діяльності, організація вирішує, як діяти у вибраній стратегічній зоні господарювання (СЗГ), щоб шлях досягнення мети в умовах конкуренції був оптимальний.

Змістом "портфельного" аналізу та планування є пошук заходів щодо зміцнення конкурентної позиції окремого підприємства на ринку та, якщо це можливо, зменшення ролі конкурентів, тобто перемога в конкурентній боротьбі. Однак кожна фірма домагається одних і тих самих цілей, екстраполює досягнення для отримання якнайбільшого результату. За таких умов жодне підприємство не в змозі реально вийти на заплановані параметри.

Баланс між різними напрямками діяльності (СЗГ) залежить від рішень, прийнятих керівництвом підприємства щодо більшого або меншого їх взаємозв'язку (взаємодітримки). Можливі різні варіанти: збалансований портфель, у якому внесок кожної СЗГ у доход підприємства однаковий, де "життєві цикли" (ЖЦ) СЗГ збалансовані за термінами проходження етапів ЖЦ тощо, або незбалансований портфель, де обсяги – різні, а також спостерігається неузгодженість показників часу/витрат тощо. Балансування портфелю здійснюється різними методами, які дозволяють заповнити "стратегічну прогалину" за допомогою визначення рівня покриття витрат на створення нових напрямків діяльності (продуктів) доходами від продажу освоєних товарів.

Найпопулярніші методики аналізу господарського портфеля організації зводяться до побудови двовимірних матриць, одна з її осей – оцінка перспектив розвитку ринку, а інша – оцінка конкурентоспроможності відповідних СЗГ. Незалежно від того, яку з методик застосовують, портфельний аналіз проводиться за однією схемою: СЗГ оцінюють з позицій відносної конкурентоспроможності (порівняно з основними конкурентами) і перспективи розвитку (зростання) відповідних СЗГ.

Розглянемо можливість застосування сіткової (PERT) моделі аналізу, яка описує процес здійснення портфельного аналізу при розробці стратегій організації.

Для побудови моделі визначимо етапи проведення аналізу (події).

1. Визначення моделі для аналізу СЗГ. На даному етапі визначається основний метод аналізу портфеля бізнесів. "Портфельний" аналіз та планування із самого початку розвитку використовували матричні моделі. Найпопулярнішими інструментами порівняння, аналізу та оцінки різних бізнес-напрямків у діяльності підприємства є двовимірні матриці, де використовуються будь-які пари стратегічно важливих локальних та системних критеріїв (показників). Найпоширеніші показники, що використовуються під час побудови матриць, такі: частка ринку; темпи зростання (економіки, ринку, галузі або підприємства); перспективи окремої галузі або сектора економіки; конкурентоспроможність; оцінка споживачів виготовленої продукції; ефективність виробництва певного типу продукту тощо.

2. Опис структури портфеля. Проводиться стратегічна сегментація, фіксація одиниць аналізу (стратегічних одиниць бізнесу (СОБ)), для того щоб використовувати їх для позиціонування на матрицях аналізу портфеля бізнесів. Дуже часто СОБ відрізняються від виробничих одиниць. СОБ можуть охоплювати один продукт, можуть охоплювати кілька продуктів, що задовольняють схожі потреби. Деякі фірми можуть розглядати СОБ як продуктово-ринкові сегменти.